

PROVINCIAAL BESTUUR VAN GRONINGEN.

Nr 9598, 1e afdeling.
Onderwerp: Slopen poldermolens.

Aan de Provinciale Groninger
Molencommissie,
p/a de heer Ir J. Dieperink,
Provinciehuis, Groningen.

Groningen, 22 Juli 1949.

De Minister van Verkeer en Waterstaat heeft ons advies gevraagd over het slopen dan wel het in stand houden van enkele bij waterschappen in beheer en onderhoud zijnde windmolens.

Het betreft molens van de Noorder Olingerpolder te Tjamsweer, van de Hooilandspolder te Slochteren van de Bolderij te Noordbroek-Hamrik, van de Kloosterpolder te Schildwolde en van Vredewold te Oostwold.

Over deze aangelegenheid ontvingen wij onder dagtekening van 11 Juli 1949, nr 5127 van de Hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat advies.

Dit advies laten wij voor zover voor u van belang hier volgen.

„In de met nevenvermelde kantbeschikkingen hierbij teruggaande brieven van de Minister van Verkeer en Waterstaat van 7 Augustus 1948, nr 601, afd. A en van 11 Nov. 1948, nr 601, afd. A, betreffende het slopen van de molen van de Noorder Olingerpolder te Tjamsweer, van 13 November 1948 nr 601, afd. A, omtrent het slopen van de molens van het waterschap de Hooilandspolder te Slochteren en van het waterschap de Bolderij te Noordbroek-Hamrik en van 23 Mei 1949, nr 663, Afd. A, nopens het slopen van poldermolens wordt onder meer uw advies gevraagd over het al dan niet in stand houden van enkele bij waterschappen in beheer zijnde windmolens. In dit verband wordt in het bijzonder de aandacht van Uw College gevestigd op omstandigheden, dat er weinig of geen brandstoffen voor bemaling of voor het opwekken van elektrische stroom beschikbaar zijn, zoals onder meer in oorlogstijd het geval kan zijn; met het oog op bedoelde omstandigheden wordt in overweging gegeven te bevorderen financiële hulp uit openbare kassen te doen verlenen, indien zulks verantwoord voorkomt.

Naar aanleiding hiervan heb ik de eer Uw College met mijn zienswijze over de noodzaak tot het behouden van de bedoelde windmolens bekend te maken, welk oordeel uiteraard hoofdzakelijk is gebaseerd op de waterstaatkundige toestand en de staat, waarin diverse hoofdelementen van de constructie van de betreffende molen zich bevinden.

Alvorens

- 2 -

Alvorens tot de successievelijke behandeling van de onderscheidene objecten over te gaan, wil ik hierbij in het algemeen nog de aandacht vestigen op de, in voorbereiding zijnde wet inzake bescherming van waterstaatswerken in oorlogstijd, waarvan het ontwerp door de Minister aan u werd gezonden bij nr 712 van 24 Juni 1949 (Uw nr 8823, 1e afd. van 1 Juli 1949). Hierin wordt namelijk de mogelijkheid geopend om onder meer in de kosten voor het in stand houden van windwatermolens - indien deze in oorlogstijd van belang kunnen zijn - door het rijk te doen bijdragen tot een maximum van 75%. De overige kosten zal, ingevolge de voorgestelde rekening, de provincie geheel of ten dele ten laste kunnen brengen van belanghebbenden, anderen dan het rijk.

Het is waarschijnlijk wel van belang dit ter kennis te brengen van de Provinciale Molencommissie, opdat deze bij de nadere uitwerking van de subsidiereregeling voor de te handhaven windmolens hiermede vast rekening kan houden.

Van de windwatermolens van de hierna te noemen waterschappen deel ik u thans het volgende mede.

1. De Noorder Olingerpolder te Tjamsweer.

In aansluiting op mijn brief van 16 Juni 1947 nr 3473, waarin ik heb geadviseerd voor het slopen van de molen van de Noorder Olingerpolder - behoudens goedkeuring van de Rijkscommissie voor Monumentenzorg - in beginsel Uw toestemming te geven, kan nog het volgende ter nadere toelichting worden medegedeeld.

Bedoelde windmolen, gelegen bij Appingedam aan de westzijde van de Groeve, met een opbrengstmogelijkheid van circa 25 m³/min., deed vroeger dienst als bemalingsinrichting voor het 200 ha grote waterschap de Noorder Olingerpolder. Dit waterschap is thans met de waterschappen Garreweerster Wirdummerpolder, de Kromme Tocht en de (particuliere) Dijkhuizerpolder verenigd tot het pas-opgerichte 703 ha grote waterschap Oude Olingerzijlrecht, dat in zijn geheel bemalen wordt door één electrisch aangedreven bemalingsinstallatie met een opbrengst van 60 m³/min., geplaatst in de naaste omgeving van de windmolen. Het eigendom, beheer en onderhoud van de molen is niet door het nieuwe waterschap overgenomen. De windmolen is sedert 1946 buiten gebruik gesteld en wordt niet meer onderhouden.

Alhoewel het houten skelet van de molen en de roeden zich nog in behoorlijke staat bevinden, dienen diverse voorziening te worden getroffen om de windmolen weer bedrijfsklaar te maken. Onder meer moeten dan de houten

- 3 -

ten vijzel en de rietbedekking worden vernieuwd, is het voorts nodig het hout en ijzerwerk opnieuw te verven en zal de inmiddels gedemote waterloop van de molen naar de Groeve dienen te worden uitgegraven. De kosten van deze werkzaamheden zullen thans ongeveer f.5.000.-- bedragen.

In omstandigheden, waarin men uitsluitend op windkracht is aangewezen, kan de windmolen voor het ruim 700 ha grote waterschap in verband met de relatief geringe wateropbrengst slechts weinig effectief zijn. Slechts 1/3 van het voorkomend waterbezwaar zou dan in de gebruikelijke tijd door de molen kunnen worden verwerkt, indien de weersomstandigheden althans meewerken. Dit is m.i. te weinig om het handhaven van de molen op deze basis verantwoord te doen zijn.

Resultaat van enige betekenis zal alleen kunnen worden verkregen door de molen na herstel uitsluitend te bestemmen voor de bemaling van de oorspronkelijke gronden (200 ha) van het waterschap de Noorder Olingerpolder. Uit deze oplossing vloeit de consequentie voort, dat steeds rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid om het voornoemd complex gronden (tijdelijk) waterkerend te kunnen afsluiten van het overig deel van het nieuwe, grote waterschap. Hiermee zullen uiteraard nog meer kosten gemoeid zijn, dan waarop momenteel wordt gerekend. Voorts zal deze oplossingswijze tot moeilijkheden aanleiding kunnen geven bij een mogelijke gecombineerde wind- en elektrische bemaling.

De Directeur van het bureau van de Provinciale Planologische Dienst acht de molen uit landschappelijk en architectonisch oogpunt wel fraai, maar is van oordeel dat er stellig meer van dergelijke monumentale molens in het Groninger landschap te vinden zijn en verklaart voorts, dat de aardige ligging van deze molen in de toekomst niet meer tot zijn recht zal komen door de vestiging van industrieën op terreinen beoosten de Groeve, die daarvoor zijn aangewezen.

Gezien het bovenstaande, zijn er m.i. geen motieven te vinden om op het aanvankelijk door mij gegeven advies terug te komen en om op het in standhouden van deze molen aan te dringen.

Het verdient misschien wel aanbeveling - waar het hier een nagenoeg gave molen van Gronings origine betreft - bij het eventueel slopen de onderdelen zoveel mogelijk intact te laten en te doen opslaan, teneinde deze weer bij het herstel van andere molens te kunnen gebruiken. In hoeverre deze suggestie voor uitvoering vatbaar is, ware over te laten aan het oordeel van de Provinciale Molencommissie.

2. De Hooilandspolder te Slochteren.

De uit 1901 daterende, aan het Slochterdiep staande windmolen, die jarenlang heeft gefungeerd als bemalingswerktuig voor het 544 ha grote waterschap de Hooilandspolder en die sedert 1945 buiten gebruik is gesteld, beschikt over 3 schroefpompen (waarvan er nog 2 intact zijn), die door een min of meer omslachtig drijfriemsysteem door windkracht moeten worden aangedreven.

De draaibare kop van de molen is verzakt, zodat het kruien momenteel niet meer mogelijk is; de ijzeren roeden maken een weinig betrouwbare indruk, terwijl het houtwerk hier en daar vernieuwing behoeft. De wieken zijn uitgevoerd volgens het systeem Dekker, wat het bezwaar heeft, dat de stabiliteit van de molenconstructie bij een stevige bries door het hoge toerental te wensen overlaat.

Het waterschap heeft in de voorafgaande jaren hoge geldsbedragen aan de molen besteed voor het doen aanbrengen van ingrijpende constructiewijzigingen, die echter geen van alle goed bleken te voldoen; vooral het malen bij hoge buitenwaterstanden leverde moeilijkheden op. Men is derhalve reeds in 1935 overgegaan tot het stichten van een afzonderlijk motorgemaaltje van 40 pk, dat in de onmiddellijke nabijheid van de molen en molenaarswoning staat en dat thans uitsluitend de bemaling van de polder verzorgt.

In verband met enkele bovengenoemde bezwaren, die ook na een eventueel herstel van de molen blijven bestaan en waarvan het slechte rendement van de schroefpompen, in het bijzonder bij hoge buitenwaterstanden, en de weinig stabiele molenconstructie op den duur het zwaarste zullen wegen, kan het behoud van deze molen niet warm worden aanbevolen, al kan niet worden ontkend dat de molen in tijden van oliegebrek ongetwijfeld haar nut zal afwerpen, zoals ook in de laatste oorlog is gebleken.

De herstelkosten, die door de Vereniging de Hollandse Molen waren getaxeerd op f.1.500.--, worden dezerzijds echter ruw geraamd op circa f.3.500.-- (exclusief eventueel nodige vernieuwingen aan de pompen). Voorts moet voor deze molen blijvend worden gerekend op vrij hoge, jaarlijkse onderhoudskosten.

Architectonische argumenten ten gunste van dit object zullen vermoedelijk weinig kunnen gelden, omdat de molen ver van de bewoonde wereld of belangrijke verkeersweg is gelegen en het bouwsel doorgaans alleen van verre wordt gezien.

Indien desondanks prijs wordt gesteld op het behoud van deze molen, zullen uit economische overwegingen ten aanzien van het waterschap in de herstel- en onderhoudskosten voor een groot deel door overheidsinstanties moeten worden bijgedragen.

3. De Bolderij te Noordbroek-Hamrik.

Bij uw brief van 26 September 1947 nr 8474, 1e afd., wordt - behoudens goedkeuring van de Rijkscommissie voor Monumentenzorg - door Uw College toestemming gegeven tot het afbreken van de windwatermolen van het 287 ha grote waterschap de Bolderij.

Ik ben van mening, dat op dit besluit niet behoeft te worden teruggekomen. De technische adviseur van de Vereniging De Hollandse Molen adviseert weliswaar, dat herstel van de molen mogelijk is voor een bedrag van f.6.900.--, dat hoofdzakelijk besteed zou moeten worden aan een nieuwe vijzel en vijzelbak, maar ik merk echter op, dat de molen belangrijk uit het lood staat, als gevolg van de verzakking van de onderbouw, zodat belangrijke voorzieningen moeten worden getroffen ter consolidering van het fundament. In verband met de ligging van de (toevoer) hoofdwatergang ter plaatse zal dit werk vrij omvangrijk moeten zijn, teneinde een verantwoorde, deugdelijke constructie te verkrijgen, die uiteraard nog vele jaren moet kunnen meegaan. Ik verwacht dat de gezamenlijke herstelkosten niet beneden de f.10.000.-- à f.12.000.-- zullen liggen, zodat m.i. bedoeld herstel economisch niet verantwoord is.

Het waterschap beschikt momenteel over een afzonderlijk motorgemaal, dat in de naaste omgeving van de molen en molenaarswoning staat en thans de gehele bemaling verzorgt. Ongetwijfeld zal de molen na herstel nuttige diensten kunnen bewijzen in tijden van brandstoffenschaarste, maar het komt mij voor dat dit voordeel toch niet opweegt tegen de hoge herstelkosten, al zouden deze grotendeels door het rijk worden gesubsidieerd. Bovendien is naar mijn mening deze molen niet op een zodanig markant punt in het landschap gelegen, dat architectonische overwegingen hierin van overwegende betekenis zijn.

4. De Kloosterpolder te Schildwolde.

De windmolen van het 801 ha grote waterschap de Kloosterpolder is sedert 14 jaar niet meer in gebruik en verkeert in vervallen staat. De Vereniging De Hollandse Molen acht herstel mogelijk voor een bedrag van f.15.700. Ik ben echter van mening dat deze som te laag is en tenminste gesteld moet worden op f.19.000.-- à f.20.000.--.

Behalve het vernieuwen van de vijzels, vijzelbakken, roeden, rietbedekking en een gedeelte van het binnenhoutwerk is het namelijk noodzakelijk om de fundering grondig te versterken, daar deze plaatselijk is verzwakt, zodat de molen thans niet meer te lood staat. De bouwvalligheid levert bovendien gevaar op voor de in de nabijheid staande molenaarswoning en het elektrisch

trische gemaal. Uit dien hoofde moet op een spoedige uitspraak in deze worden aangedrongen.

Bij het ontbreken van elektrische stroom zou de in zijn oorspronkelijke toestand hetstelde molen wel enig nut kunnen hebben.

De capaciteit van de molen is dan echter wat aan de kleine kant voor de betrekkelijk grote oppervlakte van het waterschap en de landbouw stelt tegenwoordig hoge eisen aan het tempo, waarin het overtollig water dient te worden afgevoerd. zodat met windkracht alleen slechts een deel van het normale waterbezwaar kan worden opgeheven. Afgezien van de architectonische overwegingen, die vermoedelijk vanwege de afgelegen ligging weinig gewicht in de schaal zullen leggen, weegt het voordeel van het in stand houden van deze molen m.i. zeker niet op tegen de hoge kosten van herstel en blijvend onderhoud.

Ik ben daarom van mening, dat dit object in geen geval voor herstel in aanmerking dient te komen.

5. Vredewold te Oostwold.

De uit 1801 daterende windmolen van het 561 ha grote waterschap Vredewold is, voorzover het windaandrijvingsgedeelte betreft, buiten gebruik. Het opmalingswerktuig van de molen, een in 1945 vernieuwde vijzel met een capaciteit van 55 m³/min., wordt echter voor de huidige bemaling gebruikt en aangedreven door een naast de molen in een aparte schuur geïnstalleerde electromotor van 40 pk. De molen zelf is slecht onderhouden, het ijzerwerk is hier en daar doorgeroest, het metselwerk is gescheurd, terwijl het rieten dak grotendeels is weggeslagen. Het houtwerk bevindt zich echter mede nog in behoorlijke staat.

De kosten van herstel worden dezerzijds geraamd op f.8.000.--, wat nagenoeg overeenkomt met het bedrag van f.7.700.--, dat door de Vereniging De Hollandse Molen hiervoor wordt aangehouden. De herstelwerkzaamheden zullen hoofdzakelijk betreffen het aanbrengen van nieuwe roeden, een nieuw rieten dak en het verfwerk.

Alhoewel de exploitatie bij een gecombineerde bemaling (windkracht - electromotor) voor het waterschap niet onvoordelig zou uitkomen, ziet het waterschapsbestuur tegen een eventueel herstel van de molen op in verband met de toch reeds hoge, normale waterschapslasten, die voor het dienstjaar 1947-1948 f.21.25 per ha hebben bedragen. Waar echter deze molen in tijden van brandstoffenschaarste uit waterstaatkundige oogpunt voor het waterschap van betekenis kan zijn en het opmalingswerktuig benevens het daarmee

de

de verband houdende gedeelte van de molen voor de huidige bemaling gehandhaafd moeten worden, lijkt het mij wel verantwoord dit object in zijn geheel in stand te doen houden, temeer daar deze molen gelegen is aan het Hoendiep en aan de provinciale weg Hoogkerk-Enumatil en derhalve uit toeristisch oogpunt op deze plaats een grote aantrekkelijkheid bezit".

Ten aanzien van de molen van Vredewold zien wij zo u zulks nodig oordeelt, gedetailleerde gegevens tegemoet voor een eventuele subsidieregeling.

Aangezien de Minister bij ons op een spoedig advies heeft aangedrongen, zullen wij het op prijs stellen, wanneer gij aan de behandeling van deze molenkwestie voorrang verleent.

De Gedeputeerde Staten der provincie Groningen,

w.g. E.H. Ebels, Voorzitter.

w.g. M.W. Scheltema, Griffier.